

ROZDZIAŁ 21

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA KOBIEC I MĘŻCZYŻN W POLSCE NA TLE KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ

1. Wstęp

Polska, będąc członkiem Unii Europejskiej, stoi przed rozwiązaniem wielu problemów. Jednym z nich jest kwestia zbyt niskiej aktywności zawodowej. Stosowane dotychczas instrumenty nie ograniczają tego zjawiska – a wprost przeciwnie – jeszcze pogłębiają. Zmniejszanie aktywności zawodowej poprzez wcześniejsze emerytury ma zlikwidować problem bezrobocia. Ale rozwiązując jedno – pogarszamy drugie.

Aktywność zawodowa ma szczególne znaczenie, jeśli weźmiemy pod uwagę prognozy demograficzne wskazujące na starzenie się społeczeństw. W ciągu kilkudziesięciu lat wzrośnie udział osób starszych w ogólnej liczbie ludności. W tym kontekście niezbędnym wydaje się być zwiększanie aktywności zawodowej społeczeństw. Najniższymi wskaźnikami aktywności zawodowej w ujęciu wieku charakteryzują się osoby młode (do 24 lat) i osoby starsze (powyżej 55 lat). Niska aktywność osób młodych związana jest z kontynuowaniem nauki, a podnoszenie kwalifikacji jest wymogiem dzisiejszego świata i obecnej gospodarki. Dlatego przy podnoszeniu aktywności zawodowej społeczeństw należy szczególną uwagę zwrócić na grupę osób w wieku 55 lat i więcej. Podnoszenie średniego faktycznego wieku przejścia na emeryturę stało się priorytetem Unii Europejskiej.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn oraz średniego wieku przejścia na emeryturę w Polsce na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej. Zostaną również przedstawione prognozy demograficzne wskazujące na starzenie się społeczeństw.

Ludność w wieku 15 lat i więcej można podzielić na aktywnych i biernych zawodowo¹. Aktywnych zawodowo stanowią pracujący oraz bezrobotni. Do pracujących zalicza się osoby, które są zatrudnione w charakterze pracownika najemnego, pracowały we własnym (lub dzierżawionym) gospodarstwie rolnym, prowadziły własną działalność gospodarczą lub pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej. Bezrobotni to osoby, które jednocześnie spełniły warunki: w badanym okresie nie były osobami pracującymi oraz były gotowe podjąć pracę w ciągu następnych dwóch tygodni lub nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie.

Z kolei do biernych zawodowo zaliczamy osoby nieposzukujące pracy z przyczyn:

- posiadania emerytury,
- choroby i niepełnosprawności,
- nauki i uzupełniania kwalifikacji,
- zniechęcenia bezskutecznością poszukiwania pracy,
- obowiązków rodzinnych i związanych z prowadzeniem domu,

¹ Definicje przedstawiono według nomenklatury GUS -BAEL. Zob.: Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2004, GUS, Warszawa 2005, s. XIV.

- braku chęci do pracy.

2. Ludność aktywna i bierna zawodowo w Polsce

W 2004 roku aktywnych zawodowo w Polsce było 17 139 tys. osób, z czego 14 058 tys. pracujących i 3 081 tys. bezrobotnych (zob. tabela 1).

Tabela 1

Ludność aktywna oraz bierna zawodowo w wieku 15 lat i więcej w tys.
w Polsce w latach 1999 – 2004

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AKTYWNI ZAWODOWO	17214	17300	17229	17097	16991	17139
Mężczyźni	9307	9397	9340	9283	9215	9323
Kobiety	7907	7903	7889	7814	7776	7816
PRACUJĄCY	14573	14540	14043	13722	13718	14058
Mężczyźni	8100	8066	7728	7517	7520	7768
Kobiety	6473	6474	6315	6205	6198	6290
BEZROBOTNI	2641	2760	3186	3375	3273	3081
Mężczyźni	1207	1331	1612	1766	1695	1555
Kobiety	1434	1429	1574	1609	1578	1526
BIERNI ZAWODOWO	13174	13371	13664	14012	14016	14057
Mężczyźni	5171	5222	5381	5544	5558	5547
Kobiety	8003	8149	8283	8468	8458	8510

Dane dla IV kwartału

Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004. GUS, Warszawa 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005.

W 2004 roku biernych zawodowo było 14 057 tys., z czego 8 510 tys. kobiet i 5 547 tys. mężczyzn. Bierni zawodowo stanowili ponad 45% całej populacji w wieku 15 i więcej lat.

Różnica między kobietami i mężczyznami była znaczna i wyniosła 2 963 tys., z czego 38,5% jest spowodowane większą ilością kobiet niż mężczyzn w wieku emerytalnym (więcej kobiet niż mężczyzn w wieku emerytalnym o 1 140 tys. osób), kolejne 10,7% - 318 tys. osób - chorobą lub niepełnosprawnością. Największa różnica wynika z różnego obciążenia obowiązkami rodzinnymi i obowiązkami związanymi z prowadzeniem domu – o 1 203 tys. więcej kobiet niż mężczyzn jest biernymi zawodowo z przyczyn rodzinno – opiekuńczych.

Tabela 2

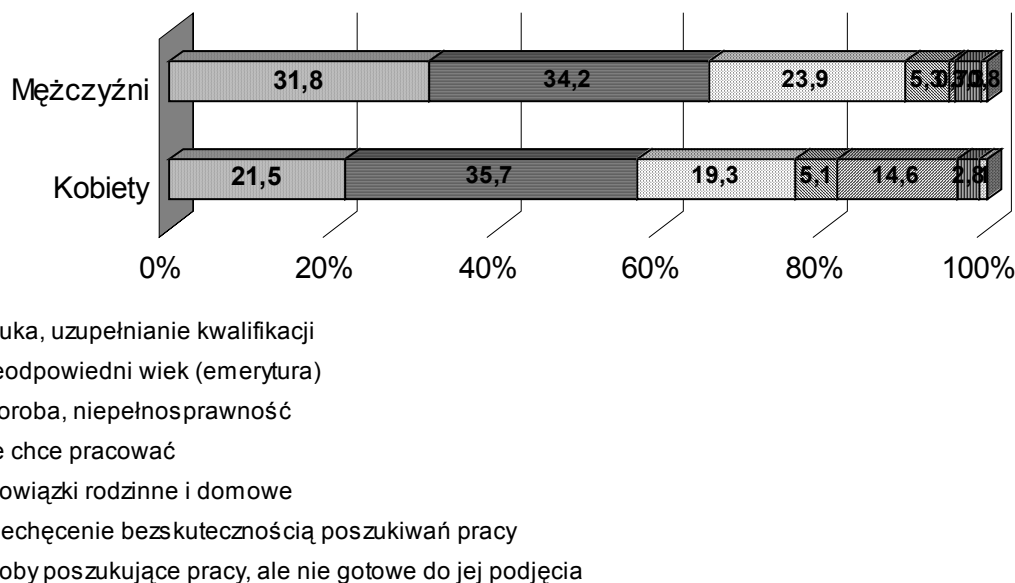
Osoby biernie zawodowo w tyś. według przyczyn bierności w Polsce w latach 1999 – 2004

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004
BIERNI OGÓŁEM W TYŚ.	13174	13371	13664	14012	14016	14057
Mężczyźni	5171	5222	5381	5544	5558	5547
zniechęcenie bezskutecznością poszukiwań pracy	136	147	153	174	129	181
nauka i uzupełnianie kwalifikacji	1579	1644	1661	1697	1730	1766
obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu	47	52	23	16	36	41
nieodpowiedni wiek (emerytura)	1423	1560	1748	1885	1881	1896
choroba, niepełnosprawność	1543	1434	1405	1333	1336	1326
niechęć do podjęcia pracy	bd	204	135	145	150	295
osoby poszukujące pracy, ale nie gotowe do jej podjęcia	93	77	72	84	49	42
Kobiety	8003	8149	8283	8468	8458	8510
zniechęcenie bezskutecznością poszukiwań pracy	163	150	209	230	220	239
nauka i uzupełnianie kwalifikacji	1631	1723	1736	1810	1799	1827
obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu	1262	1294	1208	1147	1141	1244
nieodpowiedni wiek (emerytura)	2641	2897	2601	2754	2874	3036
choroba, niepełnosprawność	1798	1653	1849	1783	1696	1644
niechęć do podjęcia pracy	bd	161	259	300	300	437
osoby poszukujące pracy, ale nie gotowe do jej podjęcia	167	161	124	134	98	83

Dane dla IV kwartału.

Źródło: jak w tabeli 1.

Wśród mężczyzn, przyczyny bierności zawodowej to przede wszystkim pobieranie emerytury (34,2% biernych zawodowo), kontynuowanie nauki (31,8%) oraz choroba lub niepełnosprawność (23,9%). 35,7% kobiet wśród biernych zawodowo pobiera emerytury, 21,5% kontynuuje naukę, a 19,3% jest biernymi z powodu choroby lub niepełnosprawności.

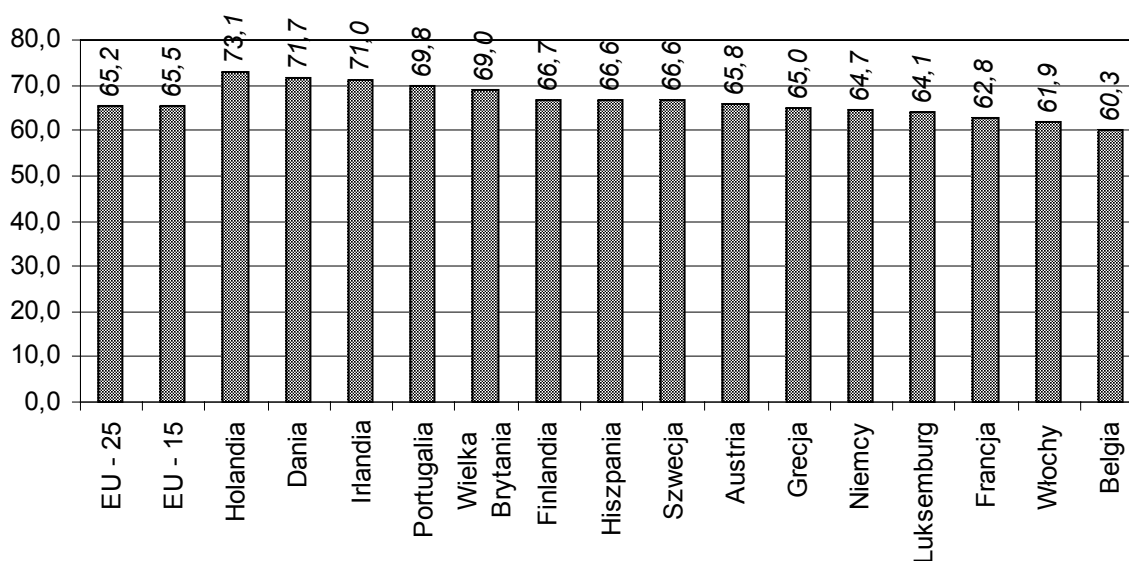

Wykres 1. Struktura biernych zawodowo według przyczyn bierności i płci w 2004 roku.
 Źródło: opracowanie własne na podstawie Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2004. GUS, Warszawa 2005, s. 51.

10,1% mężczyzn oraz 23,5% kobiet w Polsce nie podejmuje aktywności zawodowej z innych przyczyn niż nieodpowiedni wiek (emerytura), nauka i podnoszenie kwalifikacji zawodowych oraz choroba i niepełnosprawność. Znacząco różni się struktura biernych zawodowo kobiet i mężczyzn z innych przyczyn niż podane powyżej. I tak, wśród mężczyzn z tej subpopulacji 52,5% nie chce pracować, a 32,7% jest zniechęconych bezskutecznością poszukiwania pracy. Wśród kobiet najliczniejszą grupę tworzą kobiety bierne zawodowo z powodu obowiązków rodzinnych i związanych z prowadzeniem domu – 62,1%. Nie chce pracować 21,7%, a zniechęconych bezskutecznością poszukiwania pracy jest 11,9% z biernych zawodowo kobiet z innych przyczyn niż trzy podstawowe.

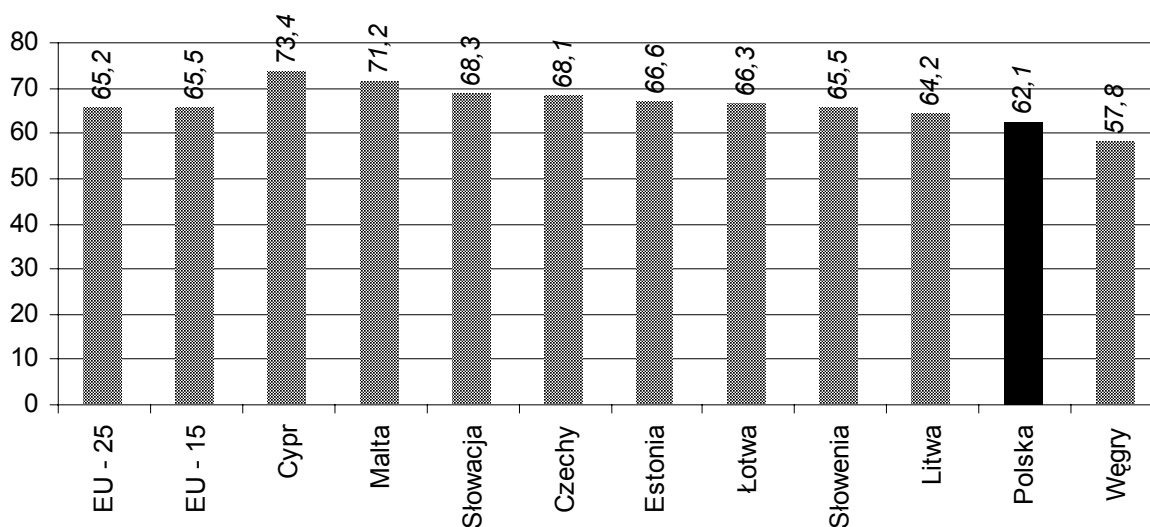
3. Aktywność ekonomiczna ludności w UE

Średnio w Unii Europejskiej 65,2% mężczyzn w wieku 15 lat i więcej pozostaje aktywnymi zawodowo. Najwyższą aktywność mężczyzn wśród krajów „starej piętnastki” w 2004 roku odnotowano w Holandii (73,1%), Danii (71,7%) i Irlandii (71%). Najniższą natomiast w Belgii (60,3%), we Włoszech (61,9%) oraz Francji (62,8%).

Wykres 2. Współczynniki aktywności ekonomicznej mężczyzn w 2004 r. w krajach UE-15.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat, <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/>

W krajach nowo przyjętych najwyższą aktywność zawodową mężczyzn odnotowano na Cyprze (73,4%) oraz Malcie (71,2%).

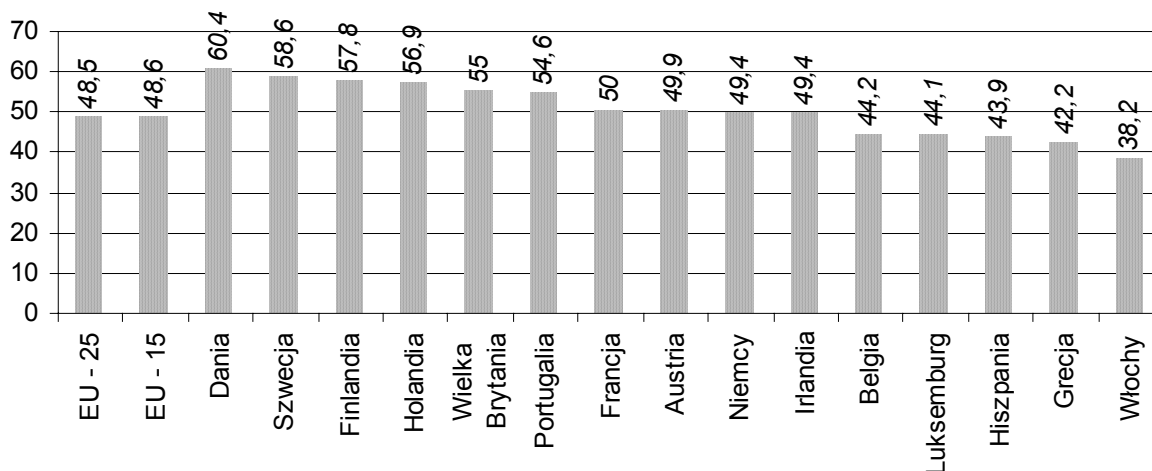
Wykres 3. Współczynniki aktywności ekonomicznej mężczyzn w 2004 roku w nowo przyjętych krajach UE.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat, <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/>

Jednocześnie Cypr jest krajem charakteryzującym się najwyższą aktywnością zawodową mężczyzn w całej UE. Natomiast najniższą aktywność zawodową wśród krajów przyjętych do UE w dniu 01.05.2004 roku, wykazują mężczyźni z Węgier (57,8%) i Polski (62,1%).

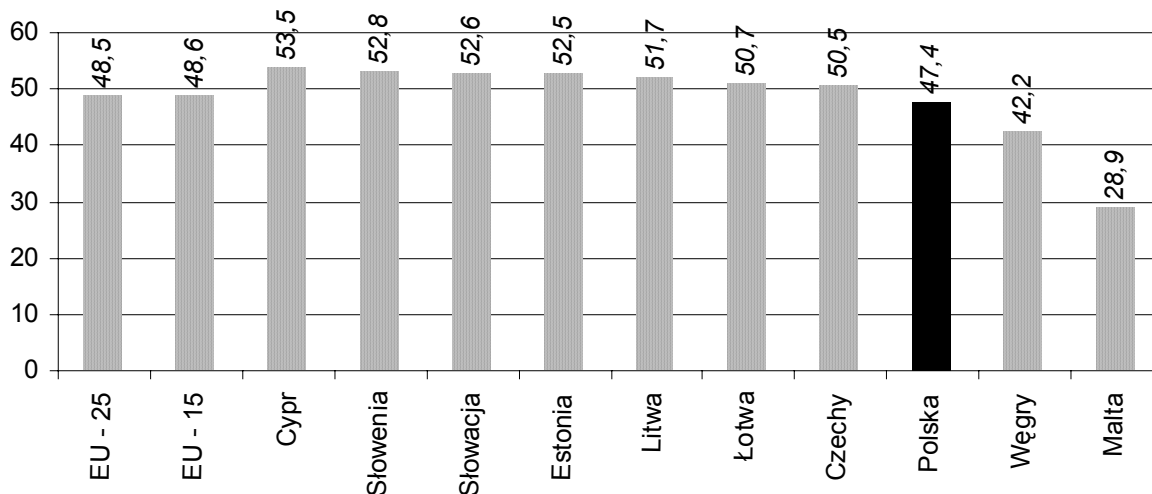
Wśród kobiet, średnio 48,5% w wieku 15 lat i więcej pozostaje aktywnymi zawodowo. Najwyższą aktywność zawodową kobiet wśród wszystkich państw członkowskich

UE w 2004 roku odnotowano w Danii (60,4%), Szwecji (58,6%), Finlandii (57,8%) i Holandii (56,9%).

Wykres 4. Współczynniki aktywności ekonomicznej kobiet w 2004 roku w krajach UE-15.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat, <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/>

Najniższą natomiast w krajach południowej Europy: we Włoszech (38,2%), w Grecji (42,2%) i Hiszpanii (43,9%). Wśród państw nowo przyjętych najniższą aktywność zawodową wykazywały kobiety na Malcie (28,9%).

Wykres 5. Współczynniki aktywności ekonomicznej kobiet w 2004 roku w nowo przyjętych krajach UE.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat, <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/>

Polska charakteryzuje się współczynnikami aktywności zawodowej poniżej przeciętnej dla Unii Europejskiej – zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet. Na 25 państw, polscy mężczyźni zajmują 22 miejsce, a kobiety – 18.

Na przełomie lat 1999 – 2004 aktywność ekonomiczna Polaków zmniejszyła się – o 2,2 punkta procentowego w przypadku mężczyzn i o 2,3 punkta dla kobiet.

Aktywność mężczyzn zmniejszyła się także na Litwie (o 4,2 punkta procentowego), w Austrii (o 3,6 punkta), Niemczech (o 2,7 punkta). Wzrosła natomiast w Hiszpanii (o 1,7 punkta procentowego) oraz na Cyprze i w Holandii, gdzie i tak występują najwyższe współczynniki aktywności ekonomicznej mężczyzn (o 0,9 punkta).

W przypadku kobiet aktywność ekonomiczna zmniejszyła się tylko w pięciu krajach – na Litwie o 3,4 punkta, w Polsce o 2,3 punkta, Czechach o 1,5 punkta, na Malcie o 0,8 punkta i w Finlandii – o 0,3 punkta procentowego. W pozostałych krajach członkowskich aktywność ekonomiczna kobiet wzrosła – w największym stopniu na Cyprze (o 4,4 punkta), w Holandii (o 3,9 punkta), Irlandii (o 3,5 punkta) i Luksemburgu (o 3,4 punkta).

Tabela 3

Współczynniki aktywności ekonomicznej mężczyzn i kobiet w krajach UE
w latach 1999 i 2004

Wyszczególnienie	2004	1999	Wyszczególnienie	2004	1999
MĘŻCZYŹNI			KOBIETY		
Cypr	73,4	72,5	Dania	60,4	60
Holandia	73,1	72,2	Szwecja	58,6	56,4
Dania	71,7	71,8	Finlandia	57,8	58,1
Malta	71,2	70,4	Holandia	56,9	53
Irlandia	71,0	60,4	Wielka Brytania	55	53,8
Portugalia	69,8	69,8	Portugalia	54,6	52,2
Wielka Brytania	69,0	70,8	Cypr	53,5	49,1
Słowacja	68,3	67,8	Słowenia	52,8	51,5
Czechy	68,1	70,1	Słowacja	52,6	51,7
Finlandia	66,7	68,2	Estonia	52,5	51,6
Hiszpania	66,6	64,9	Litwa	51,7	55,1
Szwecja	66,6	65,5	Łotwa	50,7	49,9
Estonia	66,6	67,2	Czechy	50,5	52
Łotwa	66,3	67,4	Francja	50	48,9
Austria	65,8	69,4	Austria	49,9	49,5
EU – 15	65,5	66,3	Niemcy	49,4	49
Słowenia	65,5	64,8	Irlandia	49,4	45,9
EU – 25	65,2	65,9	EU - 15	48,6	46,7
Grecja	65,0	65,0	EU - 25	48,5	47,5
Niemcy	64,7	67,4	Polska	47,4	49,7
Litwa	64,2	68,4	Belgia	44,2	43,2
Luksemburg	64,1	64,3	Luksemburg	44,1	40,7
Francja	62,8	63,2	Hiszpania	43,9	39
Polska	62,1	64,3	Grecja	42,2	40,4
Włochy	61,9	61,8	Węgry	42,2	41,5
Belgia	60,3	61,2	Włochy	38,2	35,4
Węgry	57,8	58,2	Malta	28,9	29,7

Uwagi: dla UE–25, Cypru i Malty przedstawiono dane za rok 2000 (brak danych dla 1999 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat, <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/>

4. Aktywność zawodowa osób starszych w UE

Wspieranie aktywnego starzenia się jest ważnym priorytetem Unii Europejskiej. W Unii Europejskiej podjęto działania zachęcające starszych pracowników do pozostawania aktywnymi zawodowo poprzez modernizację systemów edukacyjnych w zakresie kształcenia ustawicznego, wprowadzanie zmian w systemach organizacji pracy oraz w systemach opieki zdrowotnej.

Unia Europejska tak dużą wagę przywiązuje do aktywności zawodowej oraz faktycznego wieku przejścia na emeryturę z powodu prognoz demograficznych wskazujących na starzenie się społeczeństw państw członkowskich. Prognozy te wskazują, iż w UE-15 udział osób w wieku 65 lat i więcej w populacji w wieku 15–64 lata zwiększy się z 24% w 2000 roku do 27% w 2010, 32% w 2020, 41% w 2030, 48% w 2040 i 49% w 2050 roku. Przewiduje się, iż największy udział osób w wieku 65 lat i więcej wystąpi w Hiszpanii i we Włoszech, gdzie może przekroczyć 60%. Najwolniej natomiast będzie się „starzało” społeczeństwo Danii i Luksemburga – w przypadku tych państw udział osób w wieku emerytalnym w populacji ludzi w wieku 15 – 64 lata w 2050 roku wyniesie 36% i 38%. Natomiast w latach 2005 – 2040 „najmłodszym” społeczeństwem „15–stki” będzie Irlandia.

Tabela 4

Prognoza udziału osób w wieku 65 lat i więcej w populacji w wieku 15 – 64 lata w krajach UE-15.

Kraj	2000	2005	2010	2020	2030	2040	2050
Austria	23	25	27	32	45	54	54
Belgia	26	26	27	33	42	46	45
Dania	22	23	27	32	38	40	36
Finlandia	22	23	25	36	43	43	44
Francja	24	25	25	33	40	45	46
Grecja	26	28	29	33	38	47	54
Hiszpania	25	26	27	31	39	52	60
Holandia	20	21	22	30	38	44	41
Irlandia	17	17	17	22	27	33	40
Luksemburg	21	23	24	28	36	41	38
Niemcy	24	28	30	34	44	50	49
Portugalia	23	25	25	29	33	41	46
Szwecja	27	27	29	35	40	42	42
W. Brytania	24	24	24	29	37	43	42
Włochy	27	29	31	37	46	59	61
UE - 15	24	26	27	32	41	48	49

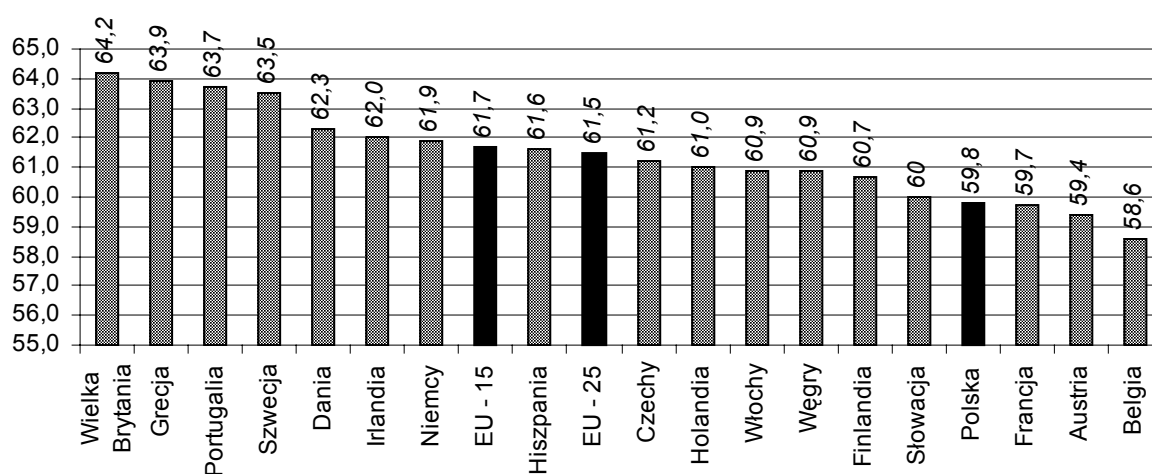
Źródło: Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for Growth and Employment. Raport from the High Level Group chaired by Wim Kok. November 2004

Z powodu przewidywań demograficznych wskazujących na starzenie się społeczeństw Unia Europejska w swoich dyrektywach i programach wskazuje na konieczność podniesienia średniego faktycznego wieku przejścia na emeryturę do 63 lat. Ma to spowodować wzrost aktywności zawodowej osób w wieku 55 – 64 lata poprzez zaniechanie stosowania praktyki wcześniejszych emerytur i świadczeń przedemerytalnych.

Średni faktyczny wiek przejścia na emeryturę w roku 2003 wyniósł dla UE-25: 61 lat, a dla UE-15: 61,4 lat. Już w 2003 roku cel – „63 lat” odnotowały: Irlandia – 64,4, Grecja – 63,2, Szwecja – 63,1 i Wielka Brytania – 63 lata. Wśród nowych krajów członkowskich UE powyższy cel osiągnęła jedynie Litwa (63,3 lata).

Najniższy faktyczny wiek przejścia na emeryturę występuje w Słowenii (56,2 lat), Słowacji (57,8), Polsce (58), Belgii (58,7), Malcie (58,8), Austrii (58,8), Luxemburgu (59,3) i Francji (59,6).

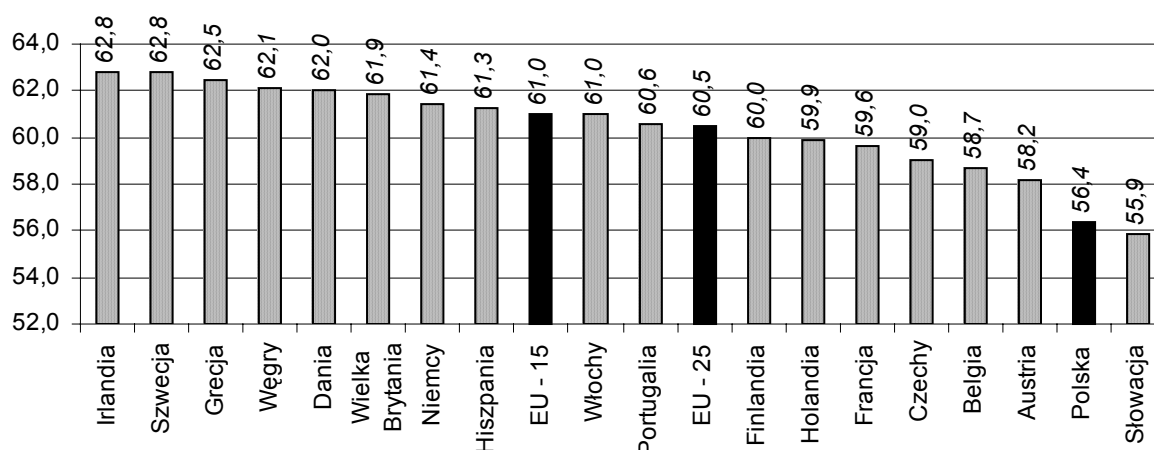
Rozpatrując średni wiek przejścia na emeryturę w Unii Europejskiej w ujęciu płci, można zauważyć, iż jest on niższy dla kobiet (60,5 lat) niż dla mężczyzn (61,5 lat). W większości państw członkowskich średni wiek przejścia na emeryturę jest wyższy dla mężczyzn niż dla kobiet – wyjątek stanowią Irlandia, Węgry i Belgia, gdzie kobiety osiągają średni wiek przejścia na emeryturę wyższy, niż mężczyźni. We Francji oraz we Włoszech kobiety i mężczyźni osiągają podobny średni wiek przejścia na emeryturę.

Wykres 6. Średni faktyczny wiek przejścia na emeryturę mężczyzn w państwach członkowskich UE w 2003 r.

Uwagi – dane dla Irlandii za 2002 rok

Źródło: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/structuralindicators>

Wykres 7. Średni faktyczny wiek przejścia na emeryturę kobiet w państwach członkowskich UE w 2003 r.

Uwagi – dane dla Irlandii za 2002 rok

Źródło: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/structuralindicators>

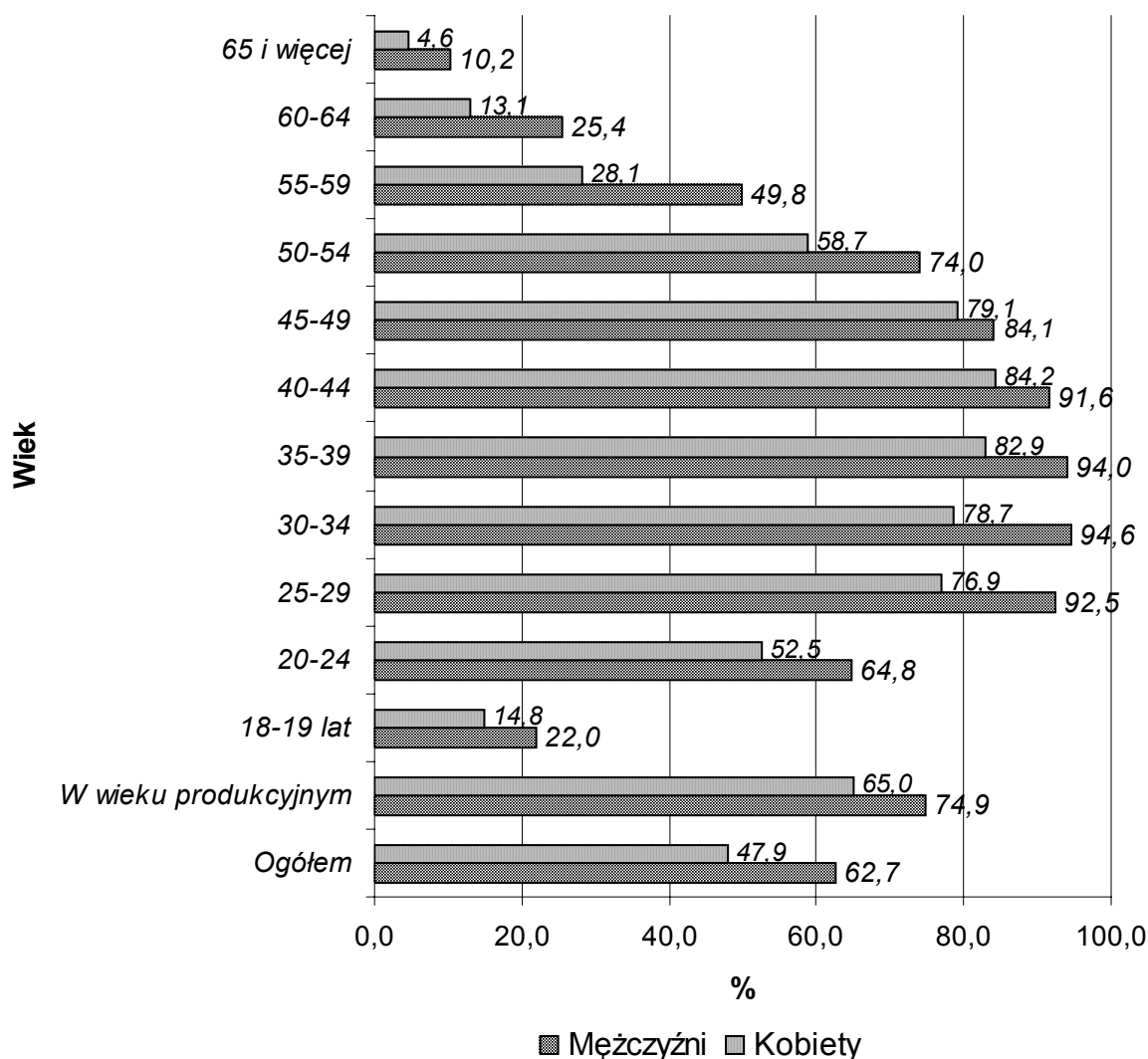
Najwyższy średni wiek przejścia na emeryturę odnotowano w przypadku mężczyzn w Wielkiej Brytanii (64,2 lata), Grecji (63,9), Portugalii (63,7) i Szwecji (63,5), a w przypadku kobiet w Irlandii (62,8 lat), Szwecji (62,8), Grecji (62,5), na Węgrzech (62,1) i w Danii (62,0). Najniższy natomiast dla mężczyzn w Belgii (58,6 lat), Austrii (59,4), Francji (59,7) i w Polsce (59,8), a dla kobiet na Słowacji (55,9) i w Polsce (56,4).

5. Aktywność zawodowa kobiet i mężczyzn w Polsce w ujęciu wieku

Średni wiek przejścia na emeryturę w Polsce jest niski w porównaniu do krajów członkowskich UE. Niskie są również współczynniki aktywności zawodowej – mężczyźni zajmują 22 miejsce, a kobiety 18 wśród 25 krajów członkowskich UE. Przyjrzyjmy się zatem współczynnikom aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn w Polsce w ujęciu wieku.

W 2004 roku najwyższe współczynniki aktywności zawodowej w Polsce odnotowano dla mężczyzn w wieku 25 – 44 lata. Dla nich współczynnik wyniósł 90% i więcej. W przypadku kobiet najwyższe współczynniki aktywności odnotowano dla wieku 35 – 44 lata: ponad 83%.

Po przekroczeniu 50 roku życia aktywność zawodowa mężczyzn maleje z 84,1% dla wieku 45 – 49, poprzez 74% dla wieku 50-54 lata, 49,8% dla 55-59, aż do 25,4% dla wieku 60 – 64 lata. Podobnie w przypadku kobiet – współczynniki aktywności zawodowej spadają z 79,1% dla wieku 45-49 lat, poprzez 58,7% dla wieku 50-54, 28,1% dla wieku 55-59, aż do 13,1% dla wieku 60-64 lata. Spadek aktywności zawodowej po ukończeniu 50 lat jest spowodowany przechodzeniem na wcześniejsze emerytury, zasiłki przedemerytalne oraz renty chorobowe.

Wykres 8. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej według wieku i płci w 2004 roku.

Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2004, GUS, Warszawa 2005, s. 4.

6. Zakończenie i wnioski końcowe

Unia Europejska narzuca Polsce konieczność zwiększania stopnia aktywności zawodowej i podnoszenia średniego faktycznego wieku przechodzenia na emerytury ze względów ekonomicznych. Prognozy demograficzne wskazują, iż w niedalekiej przyszłości obciążenie osób pracujących osobami pobierającymi emerytury i renty znacznie wzrośnie. Jest to problem dotyczący nie tylko Polski, ale wszystkich krajów „25-tki”. Jedynym rozwiązaniem tego problemu (jeśli nie zwiększy się przyrost naturalny) jest wydłużenie okresu aktywności zawodowej.

W przypadku Polski te cele nie są uznawane za priorytetowe z powodu dużej stopy bezrobocia – przechodzenie na wcześniejsze emerytury i świadczenia przedemerytalne jest jednym ze sposobów zmniejszania bezrobocia. Stąd faktyczny wiek przechodzenia na emeryturę jest w Polsce dużo niższy niż ustawowy i dużo niższy niż zalecany przez UE. Jest jednym z najniższych w Unii Europejskiej - wynosi dla mężczyzn 59,8 lat i dla kobiet 56,4

lat. Współczynniki aktywności zawodowej są również jednymi z najniższych w Unii Europejskiej. Wskaźnik 62,1% dla mężczyzn lokuje ich dopiero na 22 miejscu, a 47,4% dla kobiet na 18 miejscu wśród krajów członkowskich.

SPIS LITERATURY:

1. Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 1999, GUS, Warszawa 2000.
2. Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2000, GUS, Warszawa 2001.
3. Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2001, GUS, Warszawa 2002.
4. Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2002, GUS, Warszawa 2003.
5. Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2003, GUS, Warszawa 2004.
6. Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2004, GUS, Warszawa 2005.
7. Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for Growth and Employment. Raport from the High Level Group chaired by Wim Kok. November 2004.
8. Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/>.